KATK

Tegelased:

MEES 30-50-aastane
NAINE 30-50-aastane

Mereäärne kohvik. Lauad kirevate päikesevarjude ja toolidega. Akna triibuline päikesevari. Lipud. Ergav päikesepaiste. Aeg-ajalt kostab kajakate kisa ja kaugemalt on kuulda orkestri popmuusikat.
(Mees siseneb, käes väike reisikott ja ajaleht. Ta istub laua äärde, võtab kotist termose ja tassid ning asetab need lauale. Hakkab lehitsema ajalehte. Loeb. Samal ajal astub sisse Naine ja istub sama laua äärde. Tal on käes lendleht. Mõlemad on suviselt riietatud. Võivad kanda päikeseprille.)

MEES. On's teil liiga palav? Öeldi, et täna tuleb koguni 35 kraadi sooja.

NAINE. Sellist palavust ei oleks küll vaja. Miks ei võiks temperatuur olla miinus 35 kraadi? See tapaks kõik prussakad ja sääsed. Praegune ilm aitab neil kiiresti paljuneda.

MEES. Niisiis – nad ei hoidnudki teid tagasi?

NAINE. Ei. Nad panid piirivalvesalga jaamahoonet valvama, aga kui ma näitasin neile oma tõendit, lasti mind läbi.

MEES. Nad ootavad nähtavasti veel rongitäit inimesi põhja poolt tulevat.

NAINE. Arvatavasti. Aga miks üldse peaks siia põgenema? Mere ääres ei ole ju tervislikum kui sisemaal. Kui palju oli laevadel rotte…

MEES. On üsna tavaline, et inimesed satuvad paanikasse ja põgenevad, mererand näib neile alati parem ja tervislikum kui sisemaa… Korralagedus aina kasvab, eks ole?
Inimesed rändavad siia ja sinna, levitades seejuures nakkust. Jumal teab, mis võib juhtuda, kui vastumürki ei leita. Võib-olla hakatakse inimesi tänavatel maha laskma nagu hulkuvaid koeri. Lõpuks tulevad sanitaarsalgad ja arreteerivad igaühe, kes äratab millegagi tähelepanu… (Mees valab endale kohvi.) Ja meie istume siin päikesepaistel, joome kohvi ja kuulame muusikat, samal ajal kui meid ähvardab katk. Öelge mulle, kuidas võib keha kohvi nautida, samal ajal kui mõistus tajub kõikjal katku.

NAINE. Ma ei tea. Aga ma olen kindel selles, et vesi peab olema keedetud. On siin üldse mingi alternatiiv olemas? Me oleme jõuetud asju muutma ja meil ei jäägi teist võimalust kui püüda normaalsemalt edasi elada.

MEES. Noh, nii mõtleme meie, aga enamik inimesi ei mõtle nõnda. Inimesed muutuvad üha ebastabiilsemaks. Kaevatakse naabri peale katku sümptomite varjamise pärast. Isegi lapsed teatavad ametiasutustele üht-teist oma vanemate kohta. Kõik hakkavad närveerima. Asjad arenevad nii, et igaüks, kes endale tähelepanu tõmbab,

äratab kohe kahtlust. Lõpuks võib juhtuda, et inimesi lintšitakse vaid sellepärast, et neil on punased juuksed või sinine särk.

NAINE. Jah, teil on õigus…, nii palju on igasuguseid kombeid ja tseremooniaid. Iga päev toob juurde midagi uut. Praeguses olukorras on see kõik arusaadav, aga kuidas võiks see meile kasulik olla? Mille poolest on kasulik näha salapäraseid märke taevas, sel ajal kui meie põhivajaduseks on leida katkule vastumürki?

MEES. Kas te lugesite tänahommikust ajalehte? Sündmustest põhja pool? Need enesepiitsutajad… Nad ei jää kuidagi rahule. Nad seisavad tänavatel ja peksavad end piitsadega. Nad kuulutavad kõigile, et nad pole tavalised inimesed, kes kahetsevad oma patte, vaid pühakute armee, kes kavatseb kogu maa juhtimise aastatuhande lõpuni üle võtta. Nad on kindlad oma üleloomulikes võimetes. Nad ütlevad, et võivad inimesest kuradit välja ajada, haigusi ravida ja surnuid ellu äratada. Üks neist teatas koguni, et ta ise on surnust üles tõusnud. Ja mitte ainult see – nad rändavad ju ühest kohast teise, tõmmates kaasa rahvahulki, ja nõnda nad tegelikult levitavad nakkust. Nad raskendavad politsei tööd nn. pühakute poolehoidjate jälitamisel.

NAINE. Vaadake seda (näitab lendlehte)!

MEES. (Loeb ette.) "Meie keskel leidub nüüd Jumala Pühakute Tasujaid, kes ilmuvad meie hulka kui karistajad. Jumala viha tabab iga patust. Valmistu kohtumiseks Tasujaga, kelle Jumal läkitab su juurde. See võib olla mees või naine, kes on sinu kõrval siis, kui loed neid sõnu…"
Need inimesed on ju hullumeelsed. Loodame, et nad ei muutu liiga arvestatavaks jõuks.

(Eemal olevalt orkestrilt kostab vaikset muusikat.)

NAINE. Üks minu kolleeg lõpetas oma töö raamatukogus, sest ta pidi korraldama 24-tunnise palvuse meie hingede päästmiseks… Noh, ma oletan, et kui see palvus suudab meid päästa surmavast haigusest, millele ei ole veel ravimit leitud, siis muutub inimeste käitumine enam-vähem normaalseks. Praeguses olukorras taandub kõik vaid elustiilile, eks ole nii? Võiks ju valida: kas lasta end vedada kaevu äärde, karjuda ja protesteerida elu ebaõigluse vastu või lasta end visata, pea ees, kaevu… või – võidakse ka ise jalgsi minna kaevu juurde ja laskuda astmeid pidi alla pimedusse, vaikselt, hädaldamata, väärikalt. Tulemus on ikka sama! Erinevus on vaid stiilis.

MEES. Teil on õigus. Ma arvan, et see, mis eristab meid küülikust ja hobusest, on fakt, et me arvame stiili nii tähtsa olevat. (Paus, joob kohvi.) Ma tahtsin meile tuua kõige paremaid meekooke, aga kahjuks olid need juba otsas. Ma jäin natuke hiljaks.

(Paus. Kaugemalt on valjuhääldist kuulda oraatori innukat kõnet. Sõnadest ei ole aru saada.)

MEES. Kuulake seda! Veel üks, kes kõneleb viimsest kohtupäevast. Need on inimesed, kes ei suuda enam elu välja kannatada ja on vihased sellepärast, et nad ei saa unustada, et nad veel elavad. (Paus.)

MEES. Kas te mäletate meie esmakordset kohtumist siin saarel? Oli ilus päev! Me istusime samas lauas, mis oli kaetud sinivalge linaga. Siis meil õnnestus meekooke saada. Ma mäletan, et päikese peegeldus merelt peaaegu pimestas mind.

NAINE. Jah! Ja see oli vaid kuus kuud tagasi. Me püüdsime siis mõlemad saada teateid oma perekonna kohta. Mõtlesin siis, et ma ei ela seda üle, kui ma oma lapsi enam kunagi ei näe.

MEES. Nüüd te vähemalt teate, et nad on kindlas kohas välismaal. Isegi kui te nende juurde ei pääse. Antud olukorras on isegi parem olla üksteisest kaugel, eks ole?

NAINE. Jah, teil on õigus. Katk ei jää ainult ühte kohta. See jõuab ükskord ka nendeni. Ma ei taha sellest mõelda… Mingis mõttes on teil kergem, sest te olete juba kõik kaotanud.

(Paus. Veel on kuulda kauget häält ja muusikat.)

NAINE. Kas te mäletate meie vaidlust selle üle, mida teha, kui katk tabab ka meid? Siis arvasid kõik, et põgenemine on ainuke kaitse.

MEES. Jah. Kas jäämegi katkuga võitlema? Kas vastu panna või järele anda? Kas olla vastu kõige purustamisele, kõigele, mis on inimlik, õrn ja hell, võimele imestada ja imetleda. Jah, ma mäletan meie jutuajamist.

NAINE. Me nägime juba siis ette, et arulage pisik on hävitanud kõik inimliku, et meie perekondadest ei jää midagi järele, nagu ka sellest, mis väärtustab meie elu: teadus, kirjandus, muusika. Kõik vajub kaosesse. Ringihulkuvad hullud on lõhkunud kõik. Ise nad elavad nagu katkust nakatunud rotid neis tubades, kus varem kastsid inimesed lilli ja pidasid laste sünnipäevi. Me nägime seda kõike ette.

(Paus.)

MEES. (Tervitab lavatagust möödujat.) Tere päevast! Jah. Täna on väga soe ilm. Jah! Loodame. Nägemiseni!

NAINE. Kas see on seesama, kes käib iga päev pärastlõunal kalmistul oma abikaasa haual?

MEES. Jah, see on tema. Tal on korvis termos kuuma veega, teekruus ja alustass. Ta istub haua juurde, mõnikord ka hauale ja joob teed. Istub siin igal pärastlõunal oma kolm-neli tundi.

NAINE. Mida ta ikkagi teeb?

MEES. Suhtleb lahkunuga. Ta on seda teinud iga päev oma mehe surmast alates, see juhtus rohkem kui aasta tagasi. Muidugi, siis olid kirstud veel saadaval. Praegu ei suudeta kirste enam nii kiiresti valmistada.

NAINE. Mis on tal surnule öelda?

MEES. Seda nimetatakse lohutamatuks südamevaluks, teisiti öeldes – kustumatuks vihaks. Oma mehe hauale valab ta välja oma vimma ja pahameele, mis on ta hinge kogunenud neljakümne aasta jooksul. Tema salaviha tekkis mehe arusaamast, et naine peaks oma elu kujundama mehe tahtmiste järgi. Nii tekkis ka lugupidamatus iseenda vastu, eks ikka sellepärast, et ta oli nõus mehe tahtele alluma. Nüüd aga analüüsib ta möödunut. Ta peab palju rehkendama ja oma arveraamatuid uurima, arutlema ja vaidlema iga pisiasja üle. Niisiis – tal on paljugi teha. Ja nõnda võib ta oma pärastlõunaid sisustada kogu ülejäänud elu jooksul.

NAINE. Kust te teate, et asi läheb nii?

MEES. Minu arvates hea abielusuhe ei jäta endast järele nii palju lõpetamata töid. Hea suhe eeldab, et pärast surma jäetagu teineteist rahule. Need kaks aga jätsid endast järele nii palju väljaelamata elu, et see hõljub õhus nende kohal nagu energia, mis vajab väljalaskmist. Noh, igal juhul aitab see tal päeva mööda saata. Me kõik vajame ju sedasama. Kuidas me tunneme end siin kohvi juues? Varem, enne katkuaega oli kohvijoomine lihtsalt nauding. Aga nüüd me joome kohvi "nagu tavaliselt", mis on meile nii tähtis. Jutt ei ole katku trotsimisest. Kuidas me saame vältimatust eirata? Lihtsalt öeldes, "nagu tavaliselt" on ainus, mis meile on jäänud.

(Kõlab orkestrimuusika.)

NAINE. Jah, see on ainuke, mis jääb. Sel ajal kui kõik laguneb, on just tavaline ainus kaitsevahend. Ma jätkan oma tööd raamatukogus, korrastan raamatuid, kontrollin indekseid ja täpsustan laovaru, ehkki mitte keegi ei tule enam raamatuid laenama, sest raamatud kannavad endaga kaasas katku. Ja teie jätkate oma tõlketööd, isegi siis, kui mitte ühtegi sõna enam ei trükita ja keegi enam ei loe. Võidakse ju öelda, et see on mõttetu, absurdne. Aga just niisugused ongi inimesele sobivad tegevused, nagu ka meil siin ja praegu.

(Kaugemalt kostev kõnelus lakkab.)

MEES. Katk püüab meid muuta põgenikeks, kes jooksevad ühest kohast teise ja vaatavad üle õla tagasi, et kontrollida, kui kaugele on katk juba jõudnud. Teie ja mina leidsime midagi paremat, kui seda on katk. Istume lihtsalt laua ääres ja vestleme rahulikult.

(Paus.)

NAINE. Eile räägiti raamatukogus, et mõned lõhnad mõjuvad katku vastu: jasmiin, viiruk, rosmariin, kadakas.

MEES. See katkule ei meeldi! Siiski – ma olen nõus kadakalõhnaga, see on unustamatu. Ainult ühe oksakese lõhn täidab juba terve toa.

NAINE. Kadakapõõsad näevad alati välja nii kõhnad ja närused, eks ole? Kui haarad nende ümbert kinni, saad teravatest okastest torgata. Need põõsad vajavad ruumi.

MEES. Jah, nad vajavad ruumi. Sageli tullakse metsa ega nähta midagi peale kivide ja madala viljatu pinnase. Aga näe, siin on kadakad, mis kasvavad otse kalju peal.

(Käib pauk. Mees vaatab oma käekella.)

MEES. Täpselt! Õigel ajal! See veel õnnestub neil! Igal täistunnil kahuripauk, sest mõned usuvad, et püssirohi puhastab õhku.

NAINE. Ei maksa üllatuda. Inimesed loodavad ka väiksematele abivahenditele, kuigi teatakse, et need ei aita.

MEES. Jah. Linnanõukogu teeb kõige imelikumaid asju, et vältida kära ja paanikat.

(Mees kõnetab lavatagust möödujat.) Tere! Kuidas elab teie abikaasa? Hästi, jah, tänan. Jah, täna on soe ilm, liigagi soe. Tänan, teile samuti. Kõike head! Nägemiseni!

NAINE. Kas see mees läheb postkontorisse?

MEES. Jah, ta läheb sinna iga päev, et näha, kas on tulnud vastus tema palvele tema leiutise patendi kohta. Kujutage vaid ette!

Patent! Selline tühiasi! Praegu, mil valitsuse iga ametkond tegeleb vaid kriisiolukorraga! See mees ei taha kuidagi tunnistada, et keegi ei huvitu tema pikaajalisest elutööst. Oma tööst ei või ta ju kuidagi loobuda. See leiutis on nagu koorem tema õlgadel ja seda ei saa ära võtta. Seda koormat peab ta oma seljas kandma kuni elu lõpuni.

NAINE. See on ju täiesti arusaadav, eks ole!

MEES. Jah, sellest võib aru saada.

NAINE. See koorem võib ta turjal üha raskemaks muutuda, eriti nüüd, kus lõpp on lähedal, aga ikka veel ei mõisteta, kuidas koormast vabaneda. Kui vaatan tagasi oma elule enne katkuaega, siis mäletan hästi seda koormatunnet. Siis oli kõigel elus oma kaal ja kõigel oli oma vari… Aga nüüd, katku ajal muutub kõik teravamaks ja kriitilisemaks, aga varju ei heida sellele miski. Enam ei küsita endalt millegi tähendust. Ei küsita seda, mis seisab millegi juures või järel. Kõik on silmanähtav ja selge. Nähtava taga ei ole midagi peale unustuse. Katk ei luba meile midagi. Katk on kahemõõtmeline. Võidakse ju valida…, võidakse oma elu pühendada taevalaotuse vaatlusele, võidakse põhjalikult uurida elu mikroskoobi all, et tungida selle sügavustesse ja avastada looduse saladusi, aga mõlemal juhul on tulemus sama. Varem ma seda ei mõistnud. Nüüd aga, seda teades, tunnen ma end palju kergemalt kui kunagi varem, nii kergelt, ilma mingi koormata nagu liblikas suvise tuule käes.

MEES. Minu jaoks lõi katk ruumi. Ma sündisin siin, kiriku lähedal, ainult üks kilomeeter eemal. Kui sain 20-aastaseks, läksin maailma õnne otsima – ja nagu ma juba ütlesin, tulin kuue kuu eest tagasi, pärast oma perekonna surma. Koju tagasi tulnud, läksin kohe jalutama, et näha astelherne kollaseid õisi ja kuulata lõokeste laulu. Ühel päeval ronisin ma järsakust üles, läksin veskist mööda, jalutades mööda külavaheteed, mille ääres oli kõrge müür, kõrgem kui ma ise. See müür on siin kindlasti olnud juba aastasadu. Ehitatud on see rannapajudest nagu paljud teisedki müüriseinad selles maanurgas. Lapsena seisin ma sageli tema ees ja vaatlesin kividevahelisi korrapäratuid ridu. Eemal olles mõtlesin sellele müürile sageli. Nagu

ütlesin, läksin järsakust üles. Ma seisin müürist umbes kahe meetri kaugusel, vaadates seda samuti nagu lapsepõlves ja äkki – müür kukkus ümber! Kedagi teist läheduses polnud. Müür lihtsalt lagunes ära. See tegi meele ärevaks. Esmakordselt oma elus nägin seda, mis tuleb pärast.

(Paus.)

NAINE. Jah, et teha asi nähtavaks, tuleb midagi vaateväljalt eemaldada. Võib-olla peaks koguni ookeani ära kuivendama. Just seda ma tegingi viimase kuue kuu jooksul: ma kuivatasin ära kogu ookeani. Ja kui lainete müha rahunes, suutsin esimest korda elus kuulata.

MEES. Ja mida te kuulsite, sel ajal kui kuulasite?

NAINE. See, mida ma kuulsin, oli kohutav karje. Seda karjet nimetan ma "minu eluks". See oli pidev karje, mida mitte keegi, isegi ma ise, polnud enne kuulnud. Aga nüüd ma kuulsin seda. See oli lapse kisa, kes oli määratud mulle, aga kellel ei lubatud sündida, ja nüüd see kisa leidis väljapääsu. Ma täidan sellega kogu universumi. Katk päästis selle valla, lapse viha ja kartus on juba teel kõige kaugematele planeetidele ja keegi ei saa seda enam peatada, isegi mitte siis, kui katk tapab mind juba homme. See karje on surma vastand. Inimene, keda see laps ennustas, on lõpuks sündinud. Just katk sünnitas ta.

(Paus.)
(Orkestrihelid kaugel.)

MEES. Vaadake seda kanakulli. Ta on alati samas kohas sellest hoolimata, et tuul puhub nii kõledalt ja tujukalt. Kuidas see on võimalik?

(Paus.)

Katk ei ole midagi niisugust, mis tuleb kuskilt väljastpoolt. Surm ja haigus, mida me enda ümber näeme, on ainult tuli, mis põletab ära kõik kuivanud raod. Tõeline katk on meis endis. Ainuke moodus sellele vastu seista on seda tunnistada ja mõista. Selleks aga on vaja ruumi. Tavalises elus on ruumi vähe. Minevik ja tulevik pigistavad meid kruustangidena mõlemast küljest. Me suudame vaevalt oma liikmeid liigutada. See kõik on valus, aga me ei saa ka midagi muud ette võtta. Elus juhtub mõnikord, et miski nagu lõhuks alusmüüre, nii nagu seda teeb katk praegu, juhtkang annab järele, ta lihtsalt puruneb. Minevik ja tulevik kaotavad oma tähtsuse, järele jääb ainult olevik. Meie käsutuses ei ole enam kuigi palju aega, aga me saame oma ruumi, lõpmatu ruumi, milles võime oma otsinguid ja uuringuid jätkata. Ja just seepärast, et ruum pole seotud ei mineviku ega tulevikuga, pole siin ka surma.

NAINE. Kas te leidsite midagi oma otsingute kaudu?

MEES. Jah, ma leidsin, et iga nähtus, mis eksisteerib, iga tegevus ja sündmus, mis toimub, on unikaalne. Teie käe vari laual, kõnnitee kivide muster, päikese peegeldus merelainel – kõik need elavad vaid korra maailmaruumi ajaloos ning teie ja mina oleme ainukesed olendid igavikus, kes seda teadvustavad. Ja ma saan aru, et mu elu, mis seda kõike võimaldab mõista, on hästi õnnestunud ja seega täiuslik.

(Laeva sireen huilgab.)

MEES. Üks laev saabub veel. Paistab, et kail on segadus. Inimesed tõuklevad ja sagivad nagu sipelgad. On parem, kui läheksime koju. Võib-olla hakkavad sanitaarsalgad immigrante varsti kontrollima. Nende salgad muutuvad aina närvilisemaks. Kui laevatäis rahvast kohale jõuab, on kodus olla turvalisem.

(Mees paneb oma termose ja tassid kotti.)

MEES. Kas me kohtume homme samal ajal nagu tavaliselt?

NAINE. Ei. Homme ma ei tule. Me ei kohtu enam. Probleem on väikeses plekis mu nahal.

(Paus. Sel ajal saab mees aru naise sõnade tähendusest.)

MEES. Jah, ma mõistan. Ma mõistan.

NAINE. Jah, kahjuks on see nii.

MEES. See tähendab, et ka mul ei ole palju aega jäänud.

NAINE. Nähtavasti.

(Paus.)

NAINE. Ärme räägime enam. Me mõistame teineteist niikuinii. Elult ei või rohkem nõuda.

MEES. Teil on õigus. Ei või rohkem nõuda. Jalutame mööda rannaäärt tagasi ja imetleme merd. Just parajasti hakkab tõus vist alanema.

NAINE. Jah, teeme nii. Imetleme merd.

(Lähevad koos.)

Lõpp.

Tõlge esperanto keelest: Helju Viires

Harold Brown - Näidendid

Esitatud tekstid on valitud ja tõlgitud Harold Browni raamatust "'Ohtlik kasvatus' ja teised näidendid" (2006, kirjastus "Ulekso", Högsby, Rootsi). Raamatus on 11 lühinäidendit, millest mitmeid on mängitud erinevate maade lavadel, viimati Poolas ja Taanis.
Raamatu autor on inglane, kes elas 20 aastat Rootsis. Oma raamatu kirjutas ta rahvusvahelises keeles esperantos ja selles keeles on neid erinevatel lavadel mängitud.